

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 в
Національній академії внутрішніх справ
03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Боднар
Тетяни Валеріївни на дисертацію Панченко Ольги Іванівни «Цивільно-
правова відповідальність поліцейських в Україні», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03
– цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне
приватне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Цивільно-правова
відповідальність традиційно залишається в центрі уваги цивілістів протягом
тривалого часу. Розглядаючи цивільно-правову відповідальність у межах
охоронних правовідносин, більшість учених пов'язує застосування
відповідних примусових заходів, передбачених на нормативному рівні, саме
із вчиненням правопорушення (як у договірній, так і недоговірній сферах).
Утім застосування цивільно-правової відповідальності в різних сферах
приватного права відрізняється яскраво вираженою специфікою, що вимагає
ретельного наукового осмислення відповідних правовідносин.

Актуальність теми опонованого дослідження зумовлена тим, що
визнання Конституцією України людини, її життя і здоров'я, честі і гідності,
недоторканості і безпеки найвищою соціальною цінністю в Україні (ст. 3)
вимагає ефективного механізму їх реалізації та захисту. Встановлення
відповідальності держави за шкоду, завдану поліцейськими, є одним із
елементів такого механізму.

Дослідження природи відносин, що виникають внаслідок завдання
шкоди поліцейським, має істотне значення як для правильного розуміння

ВДСД НАВС	
Вх. №	3611
12	09 20 19
кількість аркушів:	
осн. док.	9 долаток

особливостей регулювання відповідних правовідносин, так і для подальшого вдосконалення цивільного законодавства у цій сфері.

Все це зумовлює потребу в дослідженні існуючих проблем цивільно-правової відповідальності поліцейських за шкоду, завдану під час здійснення ними своїх повноважень, та надання науково обґрунтованих висновків і пропозицій щодо вдосконалення відповідних положень цивільного законодавства та практики їх застосування.

За предметом дослідження обрана тема цілком відповідає спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Аналіз роботи дає підстави стверджувати, що мета, яку поставила перед собою дисертантка, загалом досягнута, а завдання вирішені.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що дисертація Панченко О. І. характеризується актуальністю, а її результати можуть бути цінними як для юридичної науки, так і для нормотворчої та правозастосовної діяльності.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційна робота Панченко О.І. є одним із перших комплексних досліджень проблем цивільно-правової відповідальності поліцейських за шкоду, завдану під час здійснення ними своїх повноважень, що дозволило сформулювати завдання дослідження та обґрунтувати висновки, яким притаманні необхідні ознаки наукової новизни.

Дисертація Панченко О. І. «Цивільно-правова відповідальність поліцейських в Україні» містить наукові положення, які мають теоретичне значення і практичну спрямованість. Науковою новизною відзначається, передусім, саме дисертаційне дослідження, оскільки воно в Україні викладене в такому ракурсі вперше.

Авторкою правильно та чітко визначені об'єкт, предмет, методи, мета і задачі дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які були

застосовані цілком обґрунтовано, що дозволило авторці дійти вірних висновків.

Структура дисертації обумовлена метою і предметом дослідження. Загалом логічно структуровано зміст розділів роботи, в яких відображено: теоретико-правові та методологічні засади цивільно-правової відповідальності поліцейських в Україні; загальну юридичну характеристику зазначеної відповідальності поліцейських в Україні тощо.

Є всі підстави погодитися з висновком, що цивільно-правова відповідальність поліцейських – це вид юридичної відповідальності, що виникає у результаті завдання шкоди фізичній особі внаслідок незаконних діянь поліцейських, та покладає на них обов'язок відшкодувати державі завдану шкоду у порядку регресу в разі встановлення у їхніх діяннях складу злочину за обвинувальним вироком суду стосовно них, який набрав законної сили (с. 87 дисертації).

Заслуговує на увагу і, очевидно, на подальше дослідження і розвиток запропоноване авторкою вирішення проблеми складу цивільно-правової відповідальності у досліджуваній сфері шляхом викладення позиції про те, що суб'єктивною умовою відповідальності поліцейських у випадку завдання ними шкоди під час виконання службових обов'язків є не вина, а ризик (с. 83 роботи).

Розглядаючи питання щодо підстав звільнення поліцейських від цивільно-правової відповідальності, авторка на с. 118–138 роботи наголошує, що загальними підставами звільнення від цивільно-правової відповідальності є випадок (казус) та непереборна сила. Ці поняття були ретельно проаналізовані нею, внаслідок чого зроблено висновок, що непереборна сила є безумовною підставою звільнення від цивільно-правової відповідальності поліцейських, однак у разі випадку поліцейські від цього виду відповідальності не звільняються.

Як спеціальні підстави звільнення поліцейських від цивільно-правової відповідальності у роботі досліджено інститути необхідної оборони та

крайньої необхідності, проаналізовано їх ознаки та умови правомірності (ті, що відносяться до характеристики самого посягання і ті, що стосуються захисту від посягання). Застосування поліцейськими заходів примусу, зокрема вогнепальної зброї, майже завжди відбувається в умовах стресової ситуації, коли дуже важко визначити характер і ступінь загрози посягання, а тому важливо, щоб правова оцінка дій поліцейських здійснювалася неупереджено, без обвинувального ухилу, з урахуванням усіх обставин справи та на підставі спеціального законодавства.

Слід позитивно оцінити спробу дисертантки дослідити особливості відшкодування моральної шкоди, завданої поліцейськими. Авторка справедливо наголошує на відсутності в Україні єдиної методики розрахунку розміру завданої моральної шкоди, що є наслідком неоднакової, та, в окремих випадках, навіть суперечливої судової практики. Шляхи вирішення окресленої проблеми пропонується шукати у законодавстві зарубіжних країн. Зокрема, наголошується на доцільності запровадження до національного законодавства Тарифної схеми компенсацій, яка діє на території Великобританії з 01 серпня 1964 року і з тих пір постійно модифікується. За цією схемою відшкодовується фізична чи психічна шкода, пов'язана з насильницькими злочинами, яка призвела до зниження життєвої активності: зниження працездатності, здібностей до навчання, розриву соціальних зв'язків, психічних розладів та інших (у тому числі біологічних) уражень. Усі види шкоди розбиті в Тарифній схемі на 25 видів з єдиним розміром компенсації у кожній групі (с. 178–181 дисертації). Безумовно, сформульована пропозиція сприятиме забезпеченню єдності правозастосовної практики з цього питання.

Досліджуючи питання специфіки договірної цивільно-правової відповідальності поліцейських, дисертантка на с. 153, 154 своєї роботи правильно зазначає, що поліція охорони повинна відшкодовувати збитки, завдані розкраданням товарно-матеріальних цінностей та іншого майна, переданого під охорону, під час знаходження об'єкта під охороною,

здійснене шляхом крадіжки, грабежу, розбійного нападу, в результаті незабезпечення належної його охорони. При цьому відшкодуванню за договором охорони підлягають лише реальні збитки; упущена ж вигода, як складова збитків, не відшкодовується.

Заслуговує на увагу проведене в роботі дослідження форм цивільно-правової відповідальності поліцейських. Це дозволило сформулювати та належним чином обґрунтувати висновок про те, що поліцейські несуть цивільно-правову відповідальність у формі повного відшкодування шкоди, тобто компенсації підлягає як майнова, так і моральна шкода.

За наслідками дослідження та аналізу положень відповідних нормативно-правових актів авторкою запропоновано визначення понять «реальні збитки» та «упущена вигода», проведено детальний аналіз кожного із видів збитків (с. 99–117 дисертації).

Здобутком дисертації, є її високий науково-теоретичний рівень, практична спрямованість. Робота завершується сформульованими висновками (с. 188–193), списком використаних джерел (с. 194–220) та додатками (с. 221–228). При цьому проявляється обізнаність дисертантки у наукових проблемах, що безпосередньо стосуються предмету дослідження.

Дисертаційна робота Панченко О. І. написана грамотно, сприймається легко та з інтересом. Добре оформлений список використаних джерел.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації Панченко О. І., відображені у 6 наукових публікаціях, серед яких 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних фахових виданнях, а також у 8 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації, загалом відображає структуру і наукові результати дослідження. Вони є ідентичними.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження.

Разом з тим, загалом позитивно оцінюючи проведене дослідження, необхідно зазначити, що дисертаційна робота містить низку положень, оцінок, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх автором, що спонукає до дискусії з їх приводу, а саме:

1. Серед загальних висновків роботи міститься, зокрема, положення про те, що на основі вивчення відповідних нормативно-правових актів європейських країн, в яких системи правоохоронних органів є найбільш організованими й ефективними (Німеччина, Франція, Польща), рекомендовано безпосередньо прописати у спеціальному законодавстві України положення про відшкодування упущеної вигоди, а також передбачити можливість виплати потерпілому грошової ренти (ануїтету) не лише у разі завдання йому каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, а й у випадку зростання його потреб або зменшення перспектив на майбутнє (с. 190). Водночас, у відповідній частині роботи, а саме у підрозділі 1.3 лише проаналізовано досвід окремих європейських країн з наведеного питання. Жодних положень, спрямованих на впровадження відповідних новацій до національного законодавства, а також їх деталізації ця частина дисертації не містить. Відтак, під час публічного обговорення доцільно зупинитися на цьому питанні, та пояснити, які саме зміни до чинного законодавства України пропонує авторка.

2. Недостатньо обгрунтовано видається викладена на с. 145–148 роботи позиція авторки про те, що договір охорони, у силу притаманних йому особливостей, необхідно розглядати не як спеціальний вид зберігання, а як окремий вид договору про надання послуг. У зв'язку з цим піддається критиці структурне розташування ст. 978 ЦК України, що визначає договір охорони, у гл. 66 ЦК України «Зберігання». Наведені дисертанткою особливості договору охорони свідчать не про його самостійний характер, а

лише про певну специфіку, пов'язану із предметом, суб'єктним складом, а також процесом виконання договору охорони.

3. На с. 140 роботи дисертантка зазначає, що цивільно-правова відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями поліцейських, виражається у формі відшкодування збитків.

На нашу думку, здобувачка безпідставно ототожнює відшкодування збитків (як реальних, так і упущеної вигоди) з відшкодуванням шкоди, передбаченим ст. 1176 ЦК України та Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», тому її пропозиція щодо відшкодування упущеної вигоди суперечить самій природі відшкодування шкоди, завданої деліктом, у повному обсязі (с. 99-105, 108-112, 140 та ін.).

До речі, у Главі 82 ЦК України «Відшкодування шкоди» термін «збитки» вжито лише в ст. 1192, що стосується способів відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого.

4. На наш погляд, не охоплюються предметом дослідження питання щодо таких підстав звільнення поліцейських від цивільно-правової відповідальності, як випадок (казус) та обставини непереборної сили (с. 118-123 роботи). Передбачені ст. 617 ЦК України, ці підстави стосуються не будь-якої відповідальності, а відповідальності за порушення зобов'язання, тоді як в роботі йдеться про регресну відповідальність поліцейських за недоговірне правопорушення (делікт), а не за зобов'язання.

5. Певні сумніви в обґрунтованості визначення структури і змісту викладеного в ньому матеріалу викликає Розділ 3 роботи, що має назву «Особливості притягнення поліцейських до окремих видів цивільно-правової відповідальності», в якому йдеться про специфіку договірно-правової відповідальності поліцейських та особливості відшкодування моральної шкоди, завданої поліцейським.

По-перше, як вірно зазначає сама здобувачка на с. 149 роботи, відповідальність за порушення умов договірної зобов'язання несе поліція охорони, яка є стороною договору на охорону майна громадян чи охорону фізичних осіб, тобто йдеться про відповідальність суб'єкта охоронної діяльності – поліції охорони, а не окремих поліцейських як громадян, що проходять службу в поліції.

По-друге, матеріал щодо відшкодування моральної шкоди доцільно було б об'єднати в один розділ з матеріалом про відшкодування майнової шкоди, тим більше що в підрозділі 3.2 роботи саме особливостям відшкодування моральної шкоди, завданої поліцейськими, приділено не так багато уваги.

6. Видається, що робота набагато виграла б, якби в ній більше уваги було приділено відносинам щодо відшкодування шкоди, що складаються між державою та поліцейськими.

7. Як побажання, хочу порекомендувати здобувачці дослідити питання щодо доцільності включення до ЦК України окремої статті (наприклад, 1176-1), яка б регулювала порядок відшкодування шкоди органом або підрозділом поліції чи поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень.

Адже сьогодні ст. 1176 ЦК України може застосовуватися до цивільно-правової відповідальності поліцейських лише у двох випадках, оскільки лише окремі підрозділи Національної поліції здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування – це всього-навсього 2 повноваження з 30-ти, визначених ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію». А як бути з відшкодуванням шкоди, завданої не при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи досудового розслідування спеціальними підрозділами поліції?

Очевидно, що проблема існує і потребує свого вирішення.

Втім, висловлені зауваження загалом не заперечують концептуальних положень дисертаційного дослідження Панченко О. І., у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не спростовують висновку щодо

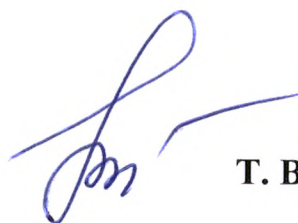
належного рівня дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та її наукову і практичну цінність.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що результати наукового пошуку можуть бути використані для подальших досліджень проблем цивільно-правової відповідальності, а також для удосконалення цивільного законодавства України в цій частині.

Основні положення дисертації можуть бути корисними для підготовки підручників і навчальних посібників для студентів юридичних вузів і факультетів, а також для викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Зобов'язальне право».

Таким чином, дисертаційна робота «Цивільно-правова відповідальність поліцейських в Україні» відповідає вимогам, установленим п. п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а його авторка – Панченко Ольга Іванівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
12 вересня 2019 р.

Т. В. Боднар

ПІ
ВЧЕВИЙ СЕРП
КАРДУ
12.09

